

VEJEN SOGN

I MALT HERRED

ET STYKKE KULTURHISTORIE

TREDIE HEFTE

FRA 1870 TIL 1920

VED

SØREN ALKÆRSIG

UDGIVET AF ET UDVALG
VEJEN MCMXL

Med *Manufakturhandelen* gik det smaa i Førstningen; Hjemmeforsyningen var endnu det væsentlige. Foruden P. Lauridsens Manufakturforretning var der i 90'erne *August Mørchs* og et Par Modeforretninger: *Augusta Sørensens* og *Julie Bøtterns*. I 1902 begyndte *J. Oxlund* sin Skræderforretning i Forbindelse med en Ekviperingsforretning, som siden har udvidet sig til en ret betydelig Handel. I 1909 begyndte *H. C. Lund* en Manufakturhandel, som han dog havde bestyret siden 1897. Af andre Forretninger af den Art kan for den første Snest Aar af Aarhundredet nævnes *Niels Lunds* og *H. Kiels*, samt N. Pedersens Trikotagehandel.

Vejen Brugsforening. Naar det, som foran nævnt, varede 10 Aar fra Stationens og Jernbanens Anlæg før der kom en virkelig levedygtig Købmandsforretning ved Vejen Station (Karmarks), skyldes det for en stor Del *Brugsforeningen*. Helt fra 1872 havde den forsynet en stor Del af Sognets og Omegnens Husholdninger, foreløbig dog væsentlig med Kolonialvarer. Tidlig indsaa Bestyrelsen, at naar der skulde bygges, saa skulde det være ved Stationen, og allerede 1875 begyndte man her i eget Hus. Da der dengang var 119 Med-

VEJEN GAMLE BRUGSFØRENING

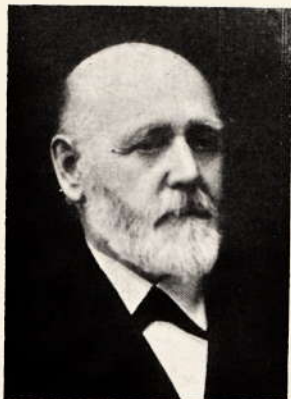
lemmer, sandsynligvis Husstande alle, og da Sognet i 1880 kun havde 182 Ejendomme ialt (46 Gaarde og 136 Huse), saa ses det let, at selv om nogle Medlemmer var udensogns, saa maatte denne

VEJEN NYE BRUGSFORENING

Stilling formindske Købmændenes Udsigter i ret høj Grad, og de to Høkere, som nævntes ovenfor, forsvandt da ogsaa efter kort Tids Forløb.

Som nævnt blev Foreningen stiftet allerede 1872, kun 6 Aar efter Moderforeningen i Thisted. De fire Mænd, som ivrigst arbejdede for den, Lærer J. P. Jørgensen, Peder Lauridsen, Grønvang, P. Schmidt, Baungaard, og Terman Blok, Bloksbjerg, blev ogsaa Foreningens første Bestyrelse, og i de første Aar, da det kneb med Uddelerens Handelskyndighed, hvilede der et stort Ansvar paa dem, saa meget mere, som der var ret store Begyndelsesvanskeligheder. Dette blev helt anderledes, da man fra 1885 fik *P. J. Pedersen* fra Darum til Uddeler. Ved Forsigtighed, Orden og Sparsommelighed hjalp han Foreningen over Landbrugskrisens vanskelige Aar, indtil han i 1909 kunde give Forretningen i andre Hænder. En stor Hjælp havde han dog af *Ebbe Madsen*, L. Dalgaard, som i godt 20 Aar, 1882—1903, var Foreningens dygtige Formand, og især af Lærer *J. P. Jørgensen*, som i 30 Aar, 1872—1902, var dens Kasserer og Regnskabsfører. Ogsaa *Svejstrup* interesserede sig meget for dette nye og folkevækkende Arbejde, sandsynligvis paavirket af Pastor Sonne og Fysikus F. F. Ulrik, og han var i de første Aar Foreningens Formand.

P. J. PEDERSEN

Det var saadanne Mænd, dygtige og uselviske, som dengang brød nye Baner for Folkets Virksomhed, og disse Egenskaber var nødvendige, thi de havde saa-

danne Vanskeligheder at kæmpe med, som Nutiden kun delvis forstaar, vel først og fremmest Træghed og Kritik, netop fra dem de vilde hjælpe. Der er da noget meget opmuntrende i, at deres Arbejde bar Frugt, endog rig Frugt, — ikke blot til økonomisk Gavn; endnu mere betød det, at Folket med disse Ledere gjorde et nyt og stort Skridt fremad i den Tænksomhed, Indsigt og Arbejdsomhed, som det havde lært i de trange Aar omkring 1830 og Tiden derefter.

Foreningen begyndte med 43 Medlemmer, naaede i 1874 106, og 1876 119. Ved P. J. Pedersens Tiltrædelse var der 163, 1895 186, 1907 251, 1914 441 og 1920 581. *Omsætningen* kom ret snart til at omfatte foruden Kolonialvarer ogsaa Foderstoffer, Kul og Markfrø, og Tallene for disse sidste Poster stiger stadig. 1872 var hele *Omsætningen* godt 9000 Kr., 1882 43000, 1892 74000, 1902 149000, 1912 26000 og 1921 763000. Deraf er gerne $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ „dividendeberettigede Varer“, og Dividenden eller Overskudet, det som Medlemmerne i Aarets Løb har betalt for deres Varer ud over det nødvendige, har i en lang Aarrække været 10 $\frac{0}{10}$. I Perioden 1886—1909 endnu mere, i Gennemsnit 12 $\frac{0}{10}$. Naar den siden har været mindre, saa har det sin Grund i, at man fandt det nødvendigt at opspare, baade med Istandsættelser og Udvidelser for Øje, og dette blev især nødvendigt efter 1913, da Brugsforeningen Natten mellem 27. og 28. Maj brændte. Det meste af Varelageret brændte, men Bøger og Værdipapirer reddedes.

Som før antydet havde Brugsforeningen i de første Aar en Del Medlemmer fra omliggende Sogne, især fra Askov, f. Eks. Højskolens Lærere, og fra Læborg. Efterhaanden oprettedes der imidlertid ogsaa Brugsforeninger disse Steder, i Gammelby 1891, Askov 1901, Læborg og Andst 1907. Ogsaa indenfor Sognets Grænser opstod en Brugsforening, nemlig Vestermarkens 1897. Noget synderligt mærkedes disse Fradrag dog ikke, *Omsætningen* steg stadig.

I 1902 blev Foderstofsalgat en Afdeling for sig, skønt fremdeles under samme Bestyrer, idet „Vejen og Omegns Kreds af jysk Andelsfoderstofforretning“ oprettedes, som dog snart kom til at bære det noget mærkelige Navn „Lokalforeningen“. Der var anmeldt 700 Køer, og Oplandet var, og er, ret stort, en Del større end Brugsforeningens. Den første Bestyrelse var P. Bundgaard, Aggersgaard, Jørgen Boesen, Askov, Niels Hansen, Melvanggaard, S. P. Knudsen, L. Skovgaard, og Rudolf Müller, St. Dalgaard. Efter Branden 1913 fik Foderstofforeningen sine egne bekvemme Lokaler (den

nordre Del af Huset), og svarede saa Husleje til Brugsforeningen, indtil denne senere fik Brug for det hele.

I 1916 fik ogsaa Gødningssalget større Selvstændighed, men ogsaa her under samme Bestyrer, idet der oprettedes en „Lokalforening“ under „Dansk Andelsgødningsforretning af 1916“. Den havde Lokale sammen med Foderstofforretningen og betalte ligesom denne Husleje til Brugsforeningen. Begyndte med 119 Medlemmer.

Ogsaa „Vejen Ægssalgskreds“ har Lokale i Brugsforeningen, idet Bestyreren har været Opsamler siden Foreningen i 1895 blev oprettet. I 1908 var Omsætningen 7500 Kr., i 1919 21500 Kr. Overskudet var de første Aar 1 Øre pr. Pund, saa steg det til 2—3 Øre og under Krigens store Ægpriser til 21 Øre pr. Pund. (Om disse forskellige Virksomheder se „Vejen Brugsforening 1872—1922“, ved S. Alkærsig).